

Таварыства філёматаў

(Некаторыя цікавыя рысы аб'яднання маладых пісьменьнікаў у Вільні, больш чымся за сталецьце перад нашаю эпохаю).

Пасьля вялікага, страшэннага заняпаду нашае культуры ў восемнаццатым сталецьці пачынаецца пэўнае адраджэньне нацыянальнага духу ў першай чвэрці дзевятнаццатага веку.

Падыходзячы да тлумачэньня гэтае зьявы, трэба мець на ўвазе наступнае.

Папершае, самы заняпад ня быў усё-ткі поўным.

Як даводзяць некаторыя аўтары (паміж іншымі, Ян Чачот, аб якім нам шмат яшчэ прыдзецца гаварыць),—шляхта нашага краю была ўвесь час дзэвёхмоўная—карысталася і сваёю роднаю беларускаю і чужою польскаю моваю. У цесным прыяцельскім гуртку шляхцічы любілі гутарыць пасвойму, папростама. Польская мова лічылася офіцыйнаю, ёю абавязкова карысталіся там, дзе сход ня меў інтымнага характару.

Падругое, беларуская шляхта ўсё-ткі выразна адчувала сябе нейкаю нацыянальнаю адменаю ў адносінах да польскае шляхты. Наш шляхціч думаў, што ён *natione Polonus, gente autem Lithuanus* (гэта ўжо ў дваццатым сталецьці вядомы абаронца шляхоцкіх інтарэсаў Ігнат Корвін-Мілеўскі перакладаў вось як: „літоўскі дваранін з польскаю культураю“).

Патрэцяе, у пэрыодзе романтизму ўсе культурныя дзеячы зацікавіліся роднаю старажытнасьцю, выяўленьнем нацыянальнага духу ў быце й творчасьці простага народу. Так было ў гэты кругабег часу ва ўсіх чыста краінах Эўропы, так яно было і ў нас на Беларусі.

Зразумела, што моладзь, якая заўсёды спагадае новым імкненьням, і ў гэтым выпадку была наперадзе, стала на чале новага руху.

Соцыяльнае пытаньне не выступала тады на першы плян. Недарэчнасьць (ужо для таго моманту) прыгоннае гаспадаркі адчувалася даволі нявыразна.

Падчас маёўкі 6-га траўня 1820 году правадыр віленскага студэнцтва Тамаш Зан, сапраўды, дэклываваў нейкі праграмага зьместу верш, дзе было сказана: „Daj wolność chłopom: będziesz szczęśliwy, bogaty“, але да Ганібалявае прысягі, да вострае, палючае нянавісьці, да актыўнае барацьбы з прыгонным ладам адгэтуль было яшчэ вельмі далёка.

Такім чынам, мы можам адзначыць ідэолёгію беларускае шляхоцкае моладзі таго часу наступным спосабам.

Змаганьне за свабоду—за вольнасьць політычную—за самакіраваньне краіны, за рэлігійную талерантнасьць (змаганьне проціў клерыкальнага фанатызму) і, урэшце, барацьба проціў старых літаратурных формаў. Гэтая апошняя зьява—імкненьне да свабоды ў галіне пясьнярства—тады мела вялікае значэньне, бо клясычныя ланцугі душылі ў самым зародку вольнае разьвіцьцё пясьнярскае індывідуальнасьці.

Мы ўвесь час гаворым аб шляхоцкай моладзі. Гэта дзеля таго, што сялянства ды мяшчанства тады не маглі яшчэ працаваць на культурнай ніве, бо правы на асьвету, дыя фактычныя яе магчымасьці, былі ў іх вельмі абмежаваны (выключэньні, якім удалося атрымаць хаця-б ніжэйшую асьвету—Паўлюк Бахрым ды інш., зразумела, цікавы, але на ход гісторыі ўплыву амаль што ня мелі). Духавенства як каталіцкае, таксама вуніцкае ды праваслаўнае было пад уплывам шляхты і падзяляла яе культурныя нахілы,—адным словам паняцьці: асьвечаная шляхта ды інтэлігенцыя тады блізка што супадалі.

У гісторыі баларускае культуры нельга ня прыняць пад увагу значэньня студэнцкіх гурткоў у першай палове дзевятнацатага веку.

Ня лічачы Полацкае школы з клерыкальным адценьнем, дасьледчык культуры павінен найбольш увагі зьвярнуць на Горацкую Сельска-Гаспадарчую Акадэмію ды на Віленскі Унівэрсытэт.

Студэнтам Горацкае Акадэміі прыпісваецца колектыўнае праца—„Тарас на Парнасе“. Лібэральны нахіл Горацкага студэнцтва прывёў яго шмат год пазьней да адкрытага канфлікту з урадам,—але гэта не ўваходзіць у тэму нашае гутаркі. Адзна-

чым толькі, што высмяханьне клясычных умоўнасьцяй ды імкненьне да апісваньня свайго роднага беларускага быту характэрны для романтычна настроенае моладзі на Беларусі ў першай трэці або нават у першай палове дзевятнаццатага сталяцця.

Пераходзячы ўжо да самае нашае тэмы, да характарыстыкі аб'яднаньня маладых пісьменьнікаў—віленскіх студэнтаў, якое звалася „гуртком філёматаў“, мы павінны сказаць, што цяпер ня толькі такая тэндэнцыйная праца, як *Żywot Adama Mickiewicza*, напісаны яго сынам Уладыславам, але й саўсім сумленныя досьледы Пятра Хмялёўскага ды іншых добрых гісторыкай і літаратуры падлягаюць рэвізіі, бо кракаўская Акадэмія Навук у 1922-ім годзе выдала ўзорна прарэдагаваны працавітым Янам Чубкам *Archiwum Tylomatów*.

Такім парадкам, сапраўднае аблічча ды ўся чыста ідэалёгія гэтага гуртку цяпер ужо для нас больш выразна, чымся гэта было раней.

Паводле эаномічнае азнакі сябры гуртку даволі слушна звалі сябе „Парнаскаю галотаю“. Гэта былі амаль што выключна, за вельмі рэдкімі выняткамі, мала заможныя шляхцічы. Некаторыя нават змушаны былі толькі частку часу праводзіць у Вільні, дзе вучыліся, бо яны працавалі ў так званай *Masie Radziwiłłowskiej*—галоўнай канторы Радзівілаўскіх маэнткаў, якая знаходзілася ў Менску.

Зразумела, гэта моладзь ня тое, што сучаснае нам галоднае, халоднае ды неапрапунтае беларускае пролетарскае студэнцтва, але ўсё-ткі тыповымі буржуямі іх наўрад ці можна лічыць.

Паводле нацыянальнасьці—гэта беларусы з пэўным нахілам у бок Рэчы Паспалітае і польскае культуры. Сапраўды, яны ведаюць сваё нацыянальнае імя. Ян Чачот у вершы „*Na śmierć szpaka*“ гаворыць (радок 77): *Stawa nauk po Białej tak błąka się Rusi*, але Беларусь (якую часам завуць і Літвою) філёматы ўяўляюць сабе абавязкова ў фэдэрацыйнай сувязі з Польшчаю. Праўда й тое, што часам (як у таго-ж Чачота ў адным сцэнічным творы)—ці няўмысна, ці можа й знарок—вырвецца горкая высьмешка з панскага зневажаньня роднае мовы. „Але“, кажа ў гэтай п'есе адзін з сялян: „на тое, мілы галубчыку, помні, што мы паруску пьем, а нашы панове па-

польску ўсё гавораць; кепска нашай мове! Можа ім вушы казёл бакам як сьвідруець. Але для добрай волі пан нам то да-руець". Тут сказана „паруску“, хаця весь твор беларусі—гэта чыста народнае ўжываньне больш кароткага выразу (як і ў Скарыны, Цяпінскага ды іншых нашых старых пісьменьнікаў). Расійскаю мову, зразумела, назвалі-б „маскоўскаю“.

Мы ўсё-ткі павінны зазначыць, што сьпічак філёматскага аружжа накіраваны на ўсход дзеля барацьбы проціў царскае Расіі. Адносна-ж Польшчы філёматы маюць памылковае ўяўленьне. Ягелёнская Рэч Паспалітая здаецца ім краінаю, дзе нацыі жылі, як вольныя з вольнымі ды роўныя з роўнымі. Зразумела, гэта памылка. Нават у самых лепшых часы панаваньня дому Ягелёнаў адчувалася няроўнапраўнасьць нават нацыяў, не гаворачы ўжо аб станах.

У вершы Чачота „Над могілкамі французаў“ гэтыя вайскоўцы з арміі Наполеона ўяўляюцца, як абаронцы вольнасьці нашага краю, хаця, бясспрэчна, тут было ўпрост змаганьне двух імперыялізмаў, аднолькава шкодных для беларуса.

Часам падобныя неразважныя імкненьні прыводзяць Чачота да недарэчнасьці, да бязьлепіцы: у вершы „Тыртэй“ ён праслаўляе спартанцаў, як барацьбітоў за нацыянальную свабоду (алегорычна, іншасказна разумеючы пад імі сваіх землякоў, якія павінны змагацца з расійскім дэспатызмам). Але... горкая высьмешка лёсу: гаворачы (радок 109), што „Мэсына“ ня вырве любае вольнасьці ў спартанцаў“, Чачот забыўся на неабходнасьць зазірнуць у кніжкі па гісторыі Грэцыі ды не заўважыў... дэспатызму і тыраніі спартанцаў. Гэта-ж былі сапраўдныя імперыялістыя старога часу. Ня мэсэнцы, а яны былі ўціскачамі. Мэсэнцы-ж толькі паўставалі проціў прыгоннага, ілёцкага рэжыму, у якім іх трымалі спартанцы. Такім парадкам, Чачот, сам ня ведаючы таго, стаўся сапраўдным Тыртэям—бардам ваяўнічага імперыялізму. Наогул, змагаючыся з расійскім дэспатызмам, філёматы забыліся на самаўладства польскае шляхты, якое было амаль што нагэтулькі-ж тыранічнае, як і царызм.

Уяўляючы сабе старую Рэч Паспалітую, як краіну рэлігійнае талерантнасьці (што правільна, як заўважыў яшчэ Тодар Еўлашэўскі, толькі для даволі абмежаванага кругабегу часу), філёматы й самі пачынаюць барацьбы з клерыкалізмам

ды з рэлігійным фанатызмам. На свой бок яны перацягваюць нават двух ксяндзоў: Дзяніса Хлявінскага ды Мацея Баровіча.

Антыклерыкальнае змаганьне ідзе рознымі спосабамі.

Папершае, Адам Міцкевіч пераклаў на польскую мову кавалак з „Орлеанскае Дзевы“ Вольтэра (пятую песьню), дзе апісваюцца прыгоды манаха Бурды ў пекле. Там манах бачыць Константына Вялікага, Хлодвіга і нават сьвятога Дамініка. Яны мучацца ў пекле за сваю лютасьць, акрутнасьць, а апошні, у частковасьці, за прасьледваньне гэрэтыкы—альбігойцаў.

Далей, у іншым творы „Паня Анеля“ Міцкевіч высьмейвае дэвотак, якія пад удаваю пабожнасьцю хаваюць нічым ня стрыманую распусту, бязьмежную юрлівасьць.

Ян Чачот у сваім сцэнічным творы *Apollo po kolędzie* вуснамі музы Каліопы гаворыць наступнае: „Я ўжо абміну крыжовыя паходы, да якіх намаўлялі манахі, наварачваньне бяздольных інкаў цаною праліцьця крыві... Цэлы сьвет, як студэнт пад паказкаю Лёёлі, стагнаў, бядак... шмат вякоў пражыў сьвет, пакуль даведаўся аб маце рэлігіі“ (радкі 111—116)*. „А ўсё гэты натоўп, які гадуецца мясам сваіх авечак!“ (радок 127).

Гэты твор наогул цікавы. У ім ёсьць, хаця і ў малой меры, нешта супольнае з „Энэідаю наывырат“ ды з пазьнейшым „Тарасам на Парнасе“. Справа ў тым, што аўтар замахваецца ня толькі на клерыкалізм, але адначасна з тым і на псэўда-клясыцызм. Аполён Мэркуры ды музы ходзяць на калядах з павіншаваньнем. Аполён—апануты ксяндзом, Мэркуры—арганістым, музы—у якасьці хору ды музыкаў. Яны ўжо думаюць, што няма сэнсу „гневацца на тлустых папоў“ (*gniewem się srożyć nate tłuste popu*. Радок 146), усё роўна нельга „ажывіць дурных манашак або дурных манахаў, гэтыя каркі, налітыя салам, і салам напоўненыя галовы“ (радкі 5 і 6).

Можна, аднак-жа, пайсьці па хатах з калядзкімі песьнямі, правесці вясёла час і назьбіраць каўбасаў ды іншых пры-

*) Інкі—амэрыканскае племя высока-культурнае, якое гішпанцы, наварачваючы гвалтам у каталіцтва, амаль што саўсім зьнішчылі. Ёгнат Лёёля (*Júngo Loyola*)—каталіцкі сьвятый, які заляжыў закон езуіцкі (*Societas Jesu*). Дэвотка—пабожная кабетка, больш, аднак, прыхільная не да саміх ідэй, але да пэўных асоб.

смакаў. Багі заходзяць да філёматаў, сьпяваюць касьцельныя калядзкія песьні, а пасья прымаюць удзел ва ўрачыстым сьвяткаваньні імянін Адама Міцкевіча і Тамаша Зана.

Ян Чачот напісаў жартлівы верш—пахвалу ксяндзу Дзянісу Хлявінскаму: „О ты, вялебны войча і пралаце... ты гучыш, як тыя чмялі, што зьбіраюцца пад вульлем, ты гучыш, што хто памёр без грамнічнае сьвечкі, таго д'яблы забяруць у пекла. Ты гаворыш аб муках натоўпу грэшнікаў... бяда таму бяздольнаму, які на споведзі ня скажа, што ён мужом надстаўляў рогі. Ты лаеш цяперашняе скажанае пакаленьне ды хваліш даўнейшае, якое пакорна, шануючы голеных дармаедаў, сыпала неабачна скарбы ім у рукі.

„А калі ты пакінеш аўтар і духоўныя ўборы, дык маеш поўную торбу прыбыткаў з парахвіі ды яшчэ дукатаў, схопленых за разводы,—вось тады віном ты распальваеш свае бяссорамныя імкненьні...”

„Шкада, што ты зусім ня дбаеш, не зварачваеш увагі на злы прыклад, які падаеш... Калі тваім брукхам расьпёртая карэта бяскарна ламае брук, выбіваючы іскры, ты лётаеш увесь чырвоны, як быццам тая комэта, а адзаду, як хвост, цягнуцца за табою гайдукі. Ты блісьнеш сярод дому, дзе юрлівая дэвотка сьпяшаецца атрымаць пацалункі, якія толькі што набылі сьвятасьць, і з ветлівым прысяданьнем (рэвэрансам) сустракае цябе на месцы свайго мужа, бо ты ня грэбуеш і гэткімі падламі.

„Бачу, як у цябе іскрыцца ўзрок, шчаціняцца валасы. Ты сам ня ведаеш, за што я гэтак бязьлітасна цябе дакараю. Бачу, што кій блізенька ад цябе ляжыць... Зараз я цябе выведу з непаразуменьня.

„Ты ня маеш такіх уласьцівасьцяў, якіх я табе панадаваў у маёй песьні. Гэтыя ўласьцівасьці ня толькі я, але й ты сам гатоў лічыць азнакамі канонікаў ды паважаных біскупаў, гэтых каменных слупоў рымскае веры.

„Але ты належыш да чарнецтва. Выбачай,—ты церпіш удары за сваіх начальнікаў. Ваш паважны стан цяпер стаўся годным сьмеху, сам не шануючы кнігі сваіх правоў“. (Walka młodowa, a gazet Tomaszowe. Радкі 5—44).

„Вельмі лёгка ствараць цуды, выдумляць дзівы, склікаць ксяндзоў, касьцёлак для іх у лесе пабудаваць, устанавіць

кірмаш ды абдурваць людзей... Ня дрэнна-б пайсьці тым шляхам, якім прыходзяць да ўбагаўленьня чалавечых трупаў... нахштат убагаўленьня Баболявае шапачкі... Ах, каб гэты проект перайшоў праз Пірэнаі! Гішпанцы ажыццявілі-б яго. Але ля Панараў людзі гэтак не шалеюць". (Ibidem. Радкі 73—88).

„Хай у Субач прыдзе грэшніца да манаха, дык ён, калі вальле ў яе бальзам пакуты, павыпіхвае з яе ўсе чыста спакусы чартоўскія, сатрэ яе віны ды загладзіць грахі". (Powieść o miodzle w bodze welebnego księdza Dyonizego. Радкі 1—4).

У вершах пад агульным загаловам Jaroszone мы знаходзім спрэчку паміж сьвятымі Францішкам і Еранімам з узаемнымі абвінавачваньнямі такога гатунку, што я не адважваюся ўмясьціць гэтыя прыклады ў мой артыкул. Тут фігуруюць так сама манахі, манашкі ды дэвоткі з іх фізыолёгічнымі патрэбамі

Трэцім паважным заданьнем філёматаў была барацьба з усім ненатуральным (да чаго яны, паміж іншым, прылічвалі і псэўдаклясычную поэзію). Яны змагаліся і з захапленьнем модамі (Нупрэй Петрашкевіч „Modnlcki do woewodzica“).

У спадчыну ад французскіх філэзофаў васемнаццатага стагодзьдзя, галоўным парадкам ад Руссо, філёматы атрымалі вялікае замілаваньне да прыроды. З 1820 году яны нават рабілі ранічныя (пачынаючы ад самага сьвітаньня) выправы ў лес, якія называлі маёўкамі (і сапраўды, гэтыя выправы найчасцей адбываліся ў траўні—маі).

У лесе яны пілі малако, дэклімавалі вершы, гаварылі прамовы, бавліся рознымі гульнямі і, ужыўшы ўсе прыемныя насьці, якія дае вясна, бадзёра ды вясёла йшлі дамоў. Усе ўражаньні ад прыроды адбіваліся на іх творчасьці яшчэ й тады, калі ня было гэтых маёвак, бо філёматы любілі і ўмелі наглядць прыродныя зьявы.

Возьмем, напрыклад, апісаньне восені ў „Думе над могілкамі французаў“ Яна Чачота, або малюнак прыгожае мясцовасьці ў вершы Нупрэя Петрашкевіча.

„Бромір, Дабраслаў, Людаміл і Влодэк“. У гэтых адносінах вельмі ўдалым трэба лічыць верш невядомага аўтара— „Wiosna“.

Прыроду апісваюць філёматы жыва, яскрава, кіруючыся сваімі ўласнымі назіраньнямі, а не застыглымі псэўдаклясычнымі ўзорамі.

Таго-ж самага, відавочна, хацелася ім дасягнуць і ў апісаньнях людзкаго быту. Але тут, зразумела, справа больш складаная.

Адышоўшыся ад старых клясычных формаў ды ўзораў (хаця шмат яшчэ пішучы на антычныя тэмы аб Тыртэі, Арыёне, Сапфо, даючы нават пераклады з Піндара ды з Горацыя), філёматы працуюць найбольш у сэнтывэнтальна-романтычным кірунку. Гэтыя напрамкі: сэнтывэнтальны (пачуцьцёвасьць) ды романтычны (імкненьне знайсці рысы нацыянальнага духу ў легендах роднае зямелькі) у нашых філёматаў аб'ядняюцца ў адну суцэльнасьць, як гэта было і ў некаторых іншых літаратурах. Поэзія філёматаў мае вызначаны літаратурны кірунак, яна мае свой уласны твар.

Але для глыбокага разуменьня псыхолёгічных зьяў трэба мець шмат назіраньняў. Філёматы-ж былі вельмі маладыя людзі. Адмовіўшыся ад клясычных узораў, яны думалі пракласьці сабе новы шлях у пяснярстве. Вывучэньне быту і псыхолёгіі патрабуе шмат назіраньняў, даволі значнае колькасьці часу. Філёматы-ж пісалі сьпешна (у пэўных выпадках). Трэба шчыра сказаць, што ў гэтым сэнсе філёматы не перамаглі псэўдаклясыкаў.

У ідылічным вершы Нупрэя Петрашкевіча „Włodek i Wawrek“ пастух Добэк, каб давесьці сваю вернасьць пастушцы Друхне, скача праз купальскі агонь і паліцца жыўцом. Ян Чачот у сваім творы „Matgorzata z Zembocina“ апісвае, як нейкі Сьцяпан юрліва прасьледвае жонку Мікалая—Малгосю, але, праканаўшыся ў шчырасьці каханьня маладых шчаслівых людзей, адразу сароміцца; адмаўляецца ад сваіх нягодных замаўраў і здавальнаецца, спагадаючы іх радасьці. Гэта было-б добра, калі-б гэтка раптоўная зьмена настрою ды нават усяго сьветапогляду была натуральнаю.

Такім парадкам, у сэнсе псыхолёгічнага аналізу каштоўнасьць уласных філёматкіх твораў невялікая. Нават той пісьменьнік, які пасья праславіў беларускае імя—Адам Міцкевіч, апроч добрых перакладаў, нічым яшчэ не адзначаецца ў гэтым кругабезе сваёй дзейнасьці.

Але першыя крокі дзеячоў якога-небудзь новага напрамку часта бываюць цікавы не ўтварэньнем новага ладу, а руйнаваньнем старога. Філёматы абсьмяхалі клясычныя ўмоўнасьці

(напрыклад, багоў у якасці дзейных асоб псеўда-клясычных твораў—Apollo po kolędzie).

Адам Міцкевіч у сваім крытычным артыкуле Uwagi nad jagiellonida (1819 г.) займае яшчэ нейкае сярэдняе становішча. Крытыкуючы поэму „Ягельлёніду“ Тамашэўскага Міцкевіч яшчэ лічыцца з правіламі псеўда-клясычнае поэтыкі, але антычныя багі ў поэме ня грэка-рымскае эпохі здаюцца ўжо яму недарэчнасцю.

І ў іншых філёматаў не раптоўна, не адразу зніклі ўсе перажыткі псеўда-клясыцызму.

Часам цікавае ўражаньне робіць ужываньне форм эпопэі ў жартлівых вершах. Вось, напрыклад, пачатак поэмы Тамаша Зана „Tabakiera“.

„Я пяю смутнае скананьне табакеркі; пяю ў лёгкіх тонах скананьне, якога прычынаю быў народ сноў, народ нікчэмны, але акружны“.

Ужываецца, як мы бачым, звычайная форма ўступу да гэраічнае поэмы. Гэта ўжо профанацыя, зьніжэньне гэраічнага да роўня звычайнасці,—асаблівы гатунак высьмешкі.

Артыкулы тадышніх крытыкаў Каўльфуса, Брадзінскага, Сьнядэцкага, Бароўскага ды іншых ставілі пытаньне аб перавазе клясычнага або романтычнага напрамку ў сучаснай ім літаратуры. Разважалі і аб тэорытычных падставах гэтых напрамкаў, і аб іх практычных дасягненьнях, і аб пэрспэктывах на будучыну.

Канчаткова перамагла романтыка ў віленскіх студэнцкіх гуртках тады, калі пад уплывам „Людмілы“ Жукоўскага Тамаш Зан напісаў сваю „Нэрыну“ (аб гэтым гавораць і Язэп Каленбах—Rozprawy i sprawozdania, wydz. fil. Ak. Um.—1888, і Раман Брандт. „Ленора Людміла и Нэрына“, Варшава, 1896 г.).

Найбольш здаровым імкеньнем трэба лічыць, спробу апісаць студэнцкае жыцьцё,—тут можна было дайсьці да сапраўднага рэалізму, мець нейкія каштоўныя дасягненьні. Гэта мы і бачым у цікавым сцэнічным жарце Тамаша Зана „Grucznep pierozki“, дзе апісваюцца прыгоды немца-пірожніка Цьвібака, лёкая ды некалькіх галузаў студэнтаў.

Гэта значна цікавейшая рэч, чымся баяды, нават даволі добрыя (як „Твардоўскі“ Зана, амаль што роўны „Грамабою“ Жукоўскага), і бязумоўна лепшая ў параўнаньні з недарэчнымі

сялянкімі (ідыліямі, як, напрыклад, „Кіраю“ Петрашкевіча, дзе Палахна, Арыянка і Аніска гавораць пэрыодычнаю моваю, уласьціваю інтэлігенцыі, а ня простаму народу).

Адзначым яшчэ спробу выкарыстаньня тых мотываў, якія сустракаюцца ў беларускай народнай творчасьці (Яна Чачота—Przez me podwórze cieciera leciała; nie daleś, boże, kogom sobie chciała).

Такім чынам, мы можам сказаць, што, хаця філёматы й імкнуліся стаць бліжэй да прыроды, змагацца з усім ненатуральным, але ўсё такі нават у іх уласных творах ёсьць яшчэ шмат чаго штучнага, умоўнага.

Толькі даволі рэдка сустракаецца ў іх пясьнярстве сапраўды нешта сьвежае, ня кніжнае, нешта ўзятае з самае гушчыні жыцьця.

Ідэал прастаты й натуральнасьці (хто простым крокам заўсёды йдзе ў сваім жыцьці—Kto proste w życiu swoim zawsze stawia krokі, Першая маёўка. Радок 152) часам бывае недасяжым для філёматаў. Прастатою адзначаюцца вершыкі на розных аказіі, на імяніны, на розных іншых ўрачыстых дні, але затое вельмі часта гэта саўсім не пясьнярства, а вершаваная проза.

Азнаёміўшыся цяпер з ідэолёгіяю філёмцацкага гуртка, скажам некалькі слоў аб яго арганізацыі. Уласна кажучы, гурток пад назваю „таварыства філёматаў“ існаваў ужо ў пачатку дзевятнаццатага стагодзьдзя сярод віленскага студэнцтва. Але аднаўленьне гэтага таварыства адбылося дзякуючы пачыну шасьціх студэнтаў: Тамаша Зана, Язэпа Яжоўскага, Францішка Маляўскага, Яна Чачота, Нупрэя Петрашкевіча і Адама Міцкевіча.

1-га кастрычніка 1817-га году гэтыя шасьці студэнтаў заляжылі гурток філёматаў (такая назва, напэўна, была ўзята ў памяць даўнейшага філёмцацкага гуртка). Даўнейшыя філёматы сярод сваіх сяброў мелі і профэсараў, новы гурток быў выключна студэнцкі. Сапраўднага навуковага таварыства, накіталт варшаўскага Towarzystwa Przyjaciół Nauk (аб чым лягуцелі даўнейшыя філёматы), новыя ня мелі на ўвазе. Але як даўнейшыя, гэтак сама й новыя філёматы дапамагалі адзін аднаму ў творчасьці навуковай ды пясьнярскай, бо творы паасобных аўтараў уважна разглядаліся на сходах.

Старшынёю гуртка быў выбран Язэп Яжоўскі. Сходы адбываліся што два тыдні, а ў разе патрэбы—і часьцей. На гэ-

тых сходах чыталі літаратурныя працы, пры гэтым найбольш сачылі за чыстатою мовы. Абгаварваліся пытанні адносна сродкаў, якія дапамагалі-б пашырэнню асветы і братэрскіх пачуццяў сярод моладзі, падтрымлівалі-б нацыянальны дух, самаахвярнасць, абычайнасць, пашану да ўнутраных вартасцяў і пагарду да надворных пераваг.

Новых сяброў прымалі з асцярожнасцю. Хацелі выбраць найлепшых студэнтаў. Такім парадкам праз два гады выбралі толькі яшчэ восем новых філёматаў: Яна Сабалеўскага, Язэпа Кавалеўскага, Мар'яна Пясэцкага, Вінцэнта Будрэвіча, Казакевіча, Ігната Дамэйку, ксяндза Хлявінскага і невядомага нам чалавека з Беластоку.

Калі лічыць філярэтаў і прамяністых арганічным працягам філёматаў, дык таварыства існавала 6 год (да кастрычніка 1823 г., бо тады расійская ўлада зруйнавала студэнцкія гурткі).

Бязумоўна, гэта ня быў нейкі выразна проціўрадавы гурток,—там і думкі нават не паўставала аб тэрорыстычных замахках або аб збройным выступе ў бліжэйшы час. Мэты былі наступныя: шляхам асветы развіць політычную, грамадзкую і нацыянальную сьведомасць, палепшыць абычаі, атрымаць навуковую і тэхнічную перавагу над уціскачамі,—і тады ўжо, калі-б былі памыслы абставіны, здабыць сабе свабоду.

Магчыма, што былі пэўныя надзеі на натуральны расклад, распад царызму (Upadł polak. z kolei może moskal padnie.—Apollo po koledzie. Радок 103).

Ідэёвы бок гурткавае працы мы ўжо ведаем. Назольная часам нават нудная дыдактычнасць была заўважана, здаецца, некаторымі сябрамі. У процівагу гэтаму зьяўляюцца жартлівыя творы, часам нават з не саўсім прыгожымі, занадта пікантнымі выразамі.

Ці зьвярталася ўвага на мастацкі бок філёматскіх твораў? Зьвярталася,—мы маем падрабязны аналіз Міцкевічавага перакладу „Орлеанскае Дзея“, выкананы Янам Чачотам. Хібы, памылкі прыцеляў выяўляліся бязьлітна. Адзін з філёматаў часта ўжываў у сваіх творах слова опо. Яго адразу-ж высмеялі ў вершах. Іншы малады пясняр шмат чаго цяпеў за выраз і te, ужыты ў канцы вершу з націскам на і, ды гэтак далей.

(Канец будзе).